

Informovaný souhlas v dnešní zdravotní péči – stanovisko EK MZ

Z pohledu etiky je možné považovat proces informovaného souhlasu za středobod současné lékařské etiky, protože je významným nástrojem spolurozhodování zdravotníků a pacientů. Setkává se zde zdravotnický odborník s laikem pacientem. Setkání směřuje k dohodě, co bude ve zdravotní péči o pacienta skutečně provedeno.

Informovaný souhlas je výsledkem staletého vývoje v medicíně. Již v Hippokratově přísaze nalezneme požadavek respektu k nemocnému člověku. Až do 20. století lékaři nedokázali zásadním způsobem ovlivnit průběh nemocí. Také neměli možnost donutit pacienty, aby se chovali podle jejich doporučení. Ve druhé polovině dvacátého století se tvář medicíny radikálně změnila. Pokrok v oblasti vědeckého poznání i v technologiích umožnil úspěšnou léčbu mnoha nemocí a zároveň dal lékařům do té doby netušenou moc. Chirurgické techniky dnes umožňují odebrat nebo tvarově změnit nejružnější části lidského těla s příslušnými dlouhodobými následky pro nemocného, lékařská doporučení vedou ke změnám chování prakticky ve všech oblastech lidského života. Lékař je odborník na nemoci lidského těla a duše. Není sice všemocný, ale v mnoha oblastech ví jak dlouhodobě udržet zdraví a v případě nemoci jak zdraví navrátit nebo průběh choroby aspoň zpomalit nebo zastavit. Cesty, které vedou k udržení nebo návratu tělesného zdraví ale nejsou vždy v souladu s tím, jak pacient pečuje o svou psychickou a sociální pohodu. Příkladem mohou být kuřáci, obézní lidé, workoholici. Proto ne všechno, co lékař doporučuje, je pro pacienta přijatelné. Kromě toho dnes medicína u mnoha chorob nabízí různé postupy se srovnatelným výsledkem a lékař nemůže vědět, kterou z nich pacient upřednostňuje.

Právo na sebeurčení, které patří k základním lidským právům; znamená, že každý člověk má právo vést svůj život podle vlastních hodnot. Proto i ve zdravotní péči má pacient právo rozhodovat o tom, do jaké míry bude dodržovat doporučení zdravotníků a který diagnostický a léčebný zákrok a jakým způsobem bude proveden.

Lékař je odborník na zdraví těla a duše, pacient má svůj systém hodnot a plány do nejbližší i vzdálenější budoucnosti. Protože to vše nemusí být v souladu, není jiná cesta, než dohoda na základě rozhovoru. Zde je důvod, proč z mravního pohledu by byl věci přiměřenější název tohoto aktu „informovaná dohoda“. Setkání a rozhovor je zde klíčový. Bez osobního setkání pacient nemůže dostatečně porozumět situaci, ve které se nachází. Zdravotník objasní medicínskou stránku zdravotního problému, pacient sdělí, co je pro něj v nabízených postupech přijatelné a co ne. V ideálním případě dojde ke shodě. Když se objeví spor, je

nutné se dohodnout na kompromisním řešení. Poslední slovo má pacient, on rozhoduje, co bude učiněno a co ne.

Výše popsaná mravní shoda, které bylo dosaženo v Euroatlantickém civilizačním okruhu, byla zakotvena do legislativy. Informovaný souhlas se tak stal právním termínem. Pro tento účel bylo nutné informovaný souhlas přesněji vymezit a stanovit podmínky jeho realizace. Z právního hlediska jde o souhlas pacienta s konkrétním, zdravotníkem navrženým výkonem, nebo s výkonem na kterém se zdravotník a pacient dohodli.

Článek 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně říká: „Jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. Tato osoba musí být předem řádně informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích.“ Rozdíl mezi znalostmi a zkušenostmi zdravotníka a pacienta je často velký, mnohé termíny užívané ve zdravotní péči nejsou obecně známy a mohou mít v kontextu zdravotní péče jiný význam než v běžné mluvě. Proto musí pacient dostat příležitost sdělit své nejistoty a zeptat se na to, co mu není plně srozumitelné. „Řádnou“ informovanost může tedy zajistit pouze osobní setkání pacienta a zdravotníka. Z toho důvodu je podpis pacienta na sebelépe vypracovaném formuláři, kterému nepředcházela rozhovor se zdravotníkem, právně neplatný. Podle § 31, odst. 3 Zákona o zdravotních službách informací „podává ošetřující zdravotnický pracovník způsobilý k poskytování zdravotních služeb, kterých se podání informace týká.“ Nestačí tedy, když informace o výkonu, který provádí lékař, podá kdokoliv jiný, například sestra.

Souhlas se zákrokem v oblasti péče o zdraví může být výslovný nebo konkludentní. Výslovný souhlas může být písemný nebo ústní. Konkludentní souhlas projevuje pacient svým chováním. Například když přijde na vyšetření a svlékne se, nebo vyhrne rukáv po nabídce odběru krve. Zvolená forma informovaného souhlasu by měla odpovídat závažnosti a rizikovosti zdravotního výkonu. Poučení pacienta zdravotníkem před jeho udělením souhlasu je ze zákona povinné u všech výkonů, mělo by být samozřejmou součástí i u takových výkonů jako je odběr krve.

Nedodržení článku 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně může být různým způsobem sankcionováno. Proto je vhodné, když je „řádná informovanost“ pacienta věci přiměřeným způsobem dokumentována. U složitějších výkonů a/nebo spojených s určitým rizikem je užíván písemný informovaný souhlas, ve kterém jsou shrnuty všechny podstatné informace včetně pravidla, že pacient dává svůj souhlas na základě svobodného a informovaného rozhodnutí, z čehož vyplývá, že svůj souhlas může kdykoliv odvolat. V ostatních případech

(ústní nebo konkludentní souhlas) podle § 31, odst. 3 Zákona o zdravotních službách „ošetřující zdravotnický pracovník provede do zdravotnické dokumentace záznam o tom, že byla informace podána“.

Z mravního hlediska, jestliže má pacient právo spolurozhodovat o zdravotních výkonech, které budou provedeny, může samozřejmě sám přijít s vlastním návrhem. Úkolem lékaře je pak vysvětlit pacientovi, co by z medicínského hlediska znamenalo takový návrh realizovat. I tento rozhovor směřuje k dohodě, co bude uděláno. Stejně jako pacient nemusí přijmout všechny návrhy lékaře, i lékař může odmítnout podílet se na úkonech, které jsou v rozporu s jeho profesionalitou a svědomím.

Právně je i taková dohoda stvrzena cestou informovaného souhlasu, který může být výslovný, a to písemný nebo ústní, nebo také konkludentní.

